

COMPREHENSIBILITY OF LEGAL TEXT AND ITS UNDERSTANDING BY PEOPLE WITH SPECIFIC NEEDS

Libuše Halfarová¹

Abstract

The following paper deals with text comprehensibility aspects for individuals with specific needs whose secondary consequences are often difficulties with understanding a text. This issue is viewed from the position of linguistics, attention is paid to the dimensions of the understanding of the text and to the specific features of legal language that intensify the problem of text comprehensibility. Comprehensibility is assessed on an example of a legal text whose recipients are due its practically-professional function also ordinary people and therefore there is a great deal of tendency towards its comprehensibility and simplification. The Hamburg comprehensibility concept is applied as a method of analyzing the text which focuses on various types of text, including legal, and which validates the thesis of the legal language paradox and the complexity of its optimization.

Keywords

Legal Language, Text Understanding, Hamburg Comprehensibility Concept, Comprehensibility Dimension

I. Úvod

Text jako jazykový projev je předmětem bádání lingvistiky, zohledňuje však kromě vlastních textových faktorů, mezi něž patří i srozumitelnost textu, také faktory sociální, kognitivní a expresivní.

Následující příspěvek se zabývá aspekty srozumitelnosti textu pro jedince se specifickými potřebami, jejichž sekundárními následky jsou často problémy s porozuměním čtenému textu. Srozumitelnost je zde posuzována na příkladu právního textu, jehož adresátem jsou s ohledem na jeho prakticky-odbornou funkci také běžní lidé včetně osob se specifickými potřebami, a proto se u něj ve velké míře projevují tendence ke jeho srozumitelnosti a zjednodušení.

Požadavky na srozumitelnost právního textu mají dlouholetou tradici především v anglosaské kultuře, v posledních desetiletích se ovšem realizují také v Evropské unii, Českou republiku nevyjímaje.

Typickou oblastí pro nezbytnost realizace potřebných opatření pro optimalizaci právního jazyka je spotřebitelské právo, kde je požadavek srozumitelnosti základním předpokladem pro rozhodnutí spotřebitele, což se odráží ve vydání Nařízení o nepřiměřených ujednání ve spotřebitelských smlouvách², resp. v §7 odst. 2 tohoto nařízení: „Prodejce nebo dodavatel je povinen zajistit, aby každé písemné ujednání ve smlouvě bylo vyjádřeno jednoduchým a snadno pochopitelným jazykem.“³

Na problematiku srozumitelnosti nahlížím jako germanistka z pozice „cizí“ disciplíny, kterou lingvistika pro právo i sociální vědy představuje. Ve svém příspěvku bych chtěla proto připomenout dimenze porozumění textu z lingvistického pohledu a naznačit specifické vlastnosti právního jazyka, které problematiku srozumitelnosti textu ještě zostřují. Také chci obecně nastínit problematiku optimalizace textu a možnosti její aplikace na právní texty.

¹ University of Social and Administrative affairs, Vítězslava Nezvala 801/1, 736 01 Havířov, Czech Republik, E-mail: halfarova@vsss.cz.

² Nařízení Rady 1999 No. 2083 o nepřiměřených ujednání ve spotřebitelských smlouvách.

³ §7 odst. 2 Nařízení Rady 1999 No. 2083 o nepřiměřených ujednání ve spotřebitelských smlouvách.

II. Porozumění právnímu jazyku

Právní jazyk se nachází na rozmezí dvou disciplín – lingvistiky a práva, které jsou úzce spojeny, právní komunikace probíhá prostřednictvím různých znakových systémů, především pak jazyka, má tedy svou jazykovou dimenzi. V lingvistickém kontextu je právní jazyk chápán jako prototyp odborného jazyka, vzhledem k podmínkám jeho užití a jeho funkcím má ovšem poněkud specifické postavení.

Právní jazyk plní jednak funkci informační a jednak funkci regulativní (Hladiš, 1995, s.105), tedy předávání informací o dovoleném chování a povinnostech a regulaci společenských vztahů. Z této funkce plynou lexikální a stylistické odlišnosti právního jazyka od neutrální podoby spisovného jazyka. Právními teoretiky je věnována pozornost právní interpretaci a komunikaci (Knapp, 1989, Kořenský, 1989) nebo problematice terminologie (Knapp, 1978), lingvisté se pak zabývají především prostředky právního jazyka (Jelínek, 1996).

K vlastnostem, které jsou v lingvistice připisovány odbornému jazyku a přejímány také pro charakteristiku právního jazyka, přibývá pro právní jazyk požadavek všeobecného porozumění, který ostře kontrastuje se znaky odborného jazyka.

Porozumění textu představuje složitý proces, který je jako výsledek interakce mezi recipientem textu a textem samotným předmětem zájmu především psycholingvistických a kognitivně psychologických vědních disciplín. Lingvistické výzkumy se zabývají textem samotným s jeho jednotlivými znaky, oblasti kognitivních výzkumů se soustředí na čtenáře a jeho výkon. Oba směry se částečně překrývají, porozumění textu je shodně chápáno jako kognitivní proces, jako interakce mezi textem a kognitivní strukturou recipienta. Recipient tak nevychází pouze z vlastností samotného textu, ale také ze svých dřívějších znalostí, zkušeností a poznání (srov. Bamberger a Vaněček 1984), příčina neporozumění textu tedy může spočívat v obou součástech této interakce.

V rámci kognitivně-psychologických výzkumů byla vyvinuta celá řada abstraktních modelů schematicky znázorňujících proces zpracování informací a možnosti jejich integrace do vědomostních struktur recipienta při správné aktivaci těchto schémat (srov. Biere, 1989, 64-100). Vedle těchto kognitivně-psychologických existuje řada jiných přístupů k objasnění problematiky porozumění textu nejen v psychologii, ale také v lingvistice.

Obtížnost textu lze posuzovat pomocí subjektivního odhadu nebo měřit na základě objektivních parametrů textu jako např. délka věty, složitost věty, množství a obtížnost pojmů, stupeň opakování pojmů atd.

Psychologický výzkum se pokouší vyvinout tzv. formule srozumitelnosti, pomocí nichž by se dal vypočítat „index srozumitelnosti“ (Reading-Ease-Score) a stanovit předpokládaný stupeň obtížnosti textu. Protože ovšem tyto formule zachycují pouze vnější znaky textu, jsou velmi problematicky použitelné.

Instruktivně-psychologické zkoumání porozumění textu, jehož předmětem je text samotný s jeho znaky, je pojímáno dvěma způsoby, teoreticky – deduktivně nebo empiricky – induktivně.

Cílem obou přístupů je optimalizace textu, jde tedy o výzkum možností, jak podpořit transfer vědomostí a schopnost analogického a induktivního myšlení.

Nejnámější empiricko-induktivní koncepcí je tzv. Hamburský koncept srozumitelnosti vytvořený skupinou psychologů Langer, Schulz, Van Thun a Tausch, kteří objevili vlastnosti textu, které činí text více či méně srozumitelným. Tyto čtyři důležité znaky, které autoři vyvodili ze svých výzkumů, následně stručně uvádím.

III. Hamburský koncept srozumitelnosti

Hamburský model srozumitelnosti textu vypracovali tři profesori psychologie na univerzitě v Hamburku na základě výzkumů, na kterých se podíleli diplomanti a doktorandi psychologie a více než stovka učitelů a probandů z řad žáků a studentů. Dalekosáhlý význam srozumitelnosti textu

demonstrují autoři tohoto modelu v knize o srozumitelnosti textu (Langer a kol., 2011, 17 ff) na příkladech složitě koncipovaných právních textů, kdy vycházejí z předpokladu, že obtíže se srozumitelností nemusí čtenář přisuzovat sám sobě, že nesouvisí s obsahem textu, nýbrž se způsobem jeho prezentace. Není tedy důležité, co se sděluje, ale jak.

Hamburský koncept jako metoda analýzy srozumitelnosti textu je zaměřen obecně na různé druhy textu včetně právních, kritéria srozumitelnosti textu zformulovaná autory tohoto konceptu jsou často využívána jako prostředek optimalizace textu. Model představuje způsob hodnocení, při kterém je posuzována srozumitelnost textu na základě protikladných vlastností (např. členěný – nečleněný, konkrétní – abstraktní apod.). Vlastnosti jsou shrnuty do čtyř skupin, tzv. dimenzí srozumitelnosti, které ovlivňují srozumitelnost textu:

1. Dimenze jednoduchosti se vztahuje především na jednoduchost větné stavby a volby nekomplikovaných slov.
2. Dimenze členění – uspořádání se týká struktury textu. Vnější členění se vztahuje ke stavbě textu, vnitřní uspořádání ke smysluplné posloupnosti informací.
3. Dimenze délky a hutnosti zachycuje poměr vynaložených jazykových prostředků a informačního cíle, tedy kolik slov tvoří text, který „přenesel poselství“.
4. Dimenze dynamičnosti obsahuje všechna opatření podněcující zájem o text, tedy stimulující „přísady“ textu.

Každá z těchto dimenzí má dva póly – pozitivní a negativní, texty pak mohou být pomocí určitých znaků přiřazeny spíše k jednomu, popř. druhému pólu. To např. znamená, že pozitivní pól u první dimenze je „jednoduchost“ a negativní pól tvoří „komplikovanost“. Srozumitelnost textu je pak určena na základě pětistupňového škálového hodnocení (od +2 do -2⁴) protikladných vlastností textu, kterými jsou tyto vlastnosti:

Dimenze jednoduchosti:

jednoduché líčení	↔	složitě líčení
krátké a jednoduché věty	↔	dlouhé, vložené věty
běžná slova	↔	neobvyklá slova
vysvětlené	↔	nevysvětlené odborné termíny
konkrétní	↔	abstraktní
přehledný	↔	nepřehledný text (viz. tab.1).

Dimenze členění – uspořádání:

rozčleněné	↔	nerozčleněné
logická následnost	↔	nedostatečné souvislosti, zmatečnost
přehlednost	↔	nepřehlednost
přehledné odlišení podstatného nepodstatného	↔	nepřehledné odlišení podstatného od nepodstatného.
červená nit prochází celým textem	↔	červená nit se často ztrácí
jedno následuje za druhým	↔	vše se prolíná.

Dimenze délky a hutnosti:

příliš krátké	↔	příliš dlouhé
omezení na podstatné	↔	mnoho nepodstatného

⁴ Škály nejsou označovány numericky, ale symboly + a -.

Comprehensibility of Legal Text and Its Understanding by People with Specific Needs

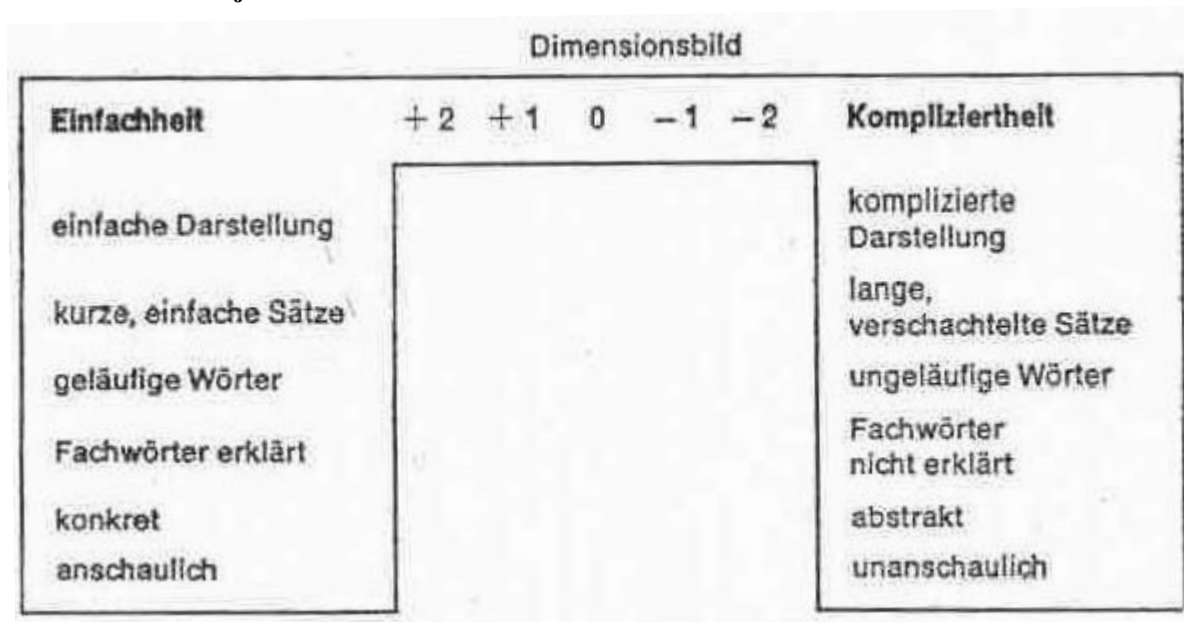
hutný	↔	rozvláčný
koncentrovaný na téma	↔	odbíhající od tématu
sotva postačující	↔	obširný
každé slovo je nutné	↔	mnohé se mohlo vypustit.

Dimenze dynamičnosti:

dynamické	↔	„suché“
zajímavé	↔	bezvýrazné
pestré	↔	stále stejné
osobní	↔	neosobní.

Zjednodušeně je možno konstatovat, že text je srozumitelný, když je optimálně jednoduchý a pregnantní, optimálně rozsáhlý, je optimálně strukturován a typograficky zpracován a motivuje ke čtení.

Obrázek 1 Dimenze jednoduchosti

Zdroj: Langer a kol. (2011, s.16)

Autoři tohoto pojetí stanoví na základě četných výzkumů pro optimálně srozumitelný text následující přibližné hodnoty:

- Pro dimenzi jednoduchosti a dimenzi členění – uspořádání stanoví optimum na ++. Text tedy musí být jasný a přehledný, v jednoduchém jazyce se srozumitelným uspořádáním slov ve větě či se stavbou souvětí.
- Protože u dimenze délky a hutnosti mohou působit oba extrémy, tedy „velmi krátký“ a „velmi rozvláčný“ negativně, pohybuje se její optimum mezi + a 0.
- Optimální využití podnětných dodatků souvisí s charakterem jiných dimenzí, může k němu přispět např. dobré členění textu. Naopak jejich přemíra může negativně ovlivnit dimenzi krátkosti a výstižnosti, proto je stanovení hodnoty u dimenze dynamičnosti obtížnější a pohybuje se také mezi hodnotami + (někdy také ++) a 0. Text by tak měl být podnětný a zajímavý, měl by přimět posluchače k zamyšlení, příp. podnítit k otázkám na mluvčího a zároveň výstižný, krátký a dobře členěný.

Při grafickém znázornění se optimálně srozumitelný text vyznačuje těmito kvalitami:

Jednoduchost
++
0 nebo +
Délka/hutnost

Členění/uspořádání
++
0 nebo +
Dynamičnost

Ačkoli je toto pojetí porozumění textu často kritizováno⁵, je zmiňováno ve všech publikacích věnovaných problematice porozumění textu a také často vzhledem ke své jednoduchosti a hodnověrnosti používáno jako instrument výzkumu k porozumění textu a jeho optimalizace.

Volba daného modelu pro účely tohoto příspěvku souvisí s jeho následujícími atributy, které jsou částečně vyzdvihovány i samotnými autory konceptu (Langer a kol., 2011, 222 ff):

1. Obecná využitelnost – koncept je možno aplikovat na texty jakéhokoli obsahu, určené čtenářům jakéhokoli věku a vzdělání.
2. Měřitelnost – texty jsou posuzovány ve čtyřech aspektech, jejich srozumitelnost uváděna v číselné podobě.
3. Přesnost – na základě posouzení čtyř znaků je možno přesně diagnostikovat (ne)srozumitelnost textu.
4. Praktičnost – po krátkém „vyškolení“ je každý čtenář schopen vyhodnotit dané atributy a jako autor textu je také zohlednit.
5. Vědecké ověření – autoři tohoto modelu v rozsáhlých výzkumech potvrdili uvedené čtyři znaky ovlivňující srozumitelnost textu (Langer a kol., 2011, 188 ff).
6. Dimenze srozumitelnosti textu Hamburského modelu se překrývají s doporučeními pro optimalizace textu určené jedincům se specifickými potřebami (Klicpera a kol., 2013, 160 ff).

Využití tohoto schématu pro hodnocení srozumitelnosti právního textu aplikuji na text z oblasti spotřebitelského práva, ve které jsou dlouhodobě realizovány kroky pro optimalizaci právního jazyka. Požadavky na jednoduchý a srozumitelný jazyk se objevily od 1. 1. 2014 také v Novém občanském zákoníku (§1800 zákona č. 89/2012 Sb.): „Obsahuje-li smlouva uzavřená adhezním způsobem doložku, kterou lze přečíst jen se zvláštními obtížemi, nebo doložku, která je pro osobu průměrného rozumu nesrozumitelná, je tato doložka platná, nepůsobí-li slabší straně újmu nebo prokáže-li druhá strana, že slabší straně byl význam doložky dostatečně vysvětlen.“

Vybrala jsem následující pasáž normy se spotřebitelskou tematikou, která může být pro recipienta se specifickými potřebami problematická z hlediska porozumění:

§2 zákon č. 257/2016 Sb. občanský zákoník:

Spotřebitelský úvěr

(1) Spotřebitelským úvěrem je odložená platba, peněžitá zápůjčka, úvěr nebo obdobná finanční služba poskytovaná nebo zprostředkovaná spotřebiteli.

(2) Spotřebitelským úvěrem na bydlení je spotřebitelský úvěr

a) zajištěný nemovitou věcí nebo věcným právem k nemovité věci,

b) účelově určený k

1. nabytí, vypořádání nebo zachování práv k nemovité věci nebo součásti nemovité věci,

2. výstavbě nemovité věci nebo součásti nemovité věci,

⁵ Kritika spočívá především ve dvou oblastech: 1. modelu je vytýkáno, že není dostatečně teoreticky zdůvodněn a opírá se pouze o empirický výzkum a 2. je zpochybňována role expertů – hodnotitelů textu, kteří vycházejí z vlastní recepce textu (srov. Groeben, 1982, s. 197).

Comprehensibility of Legal Text and Its Understanding by People with Specific Needs

3. úhradě za převod družstevního podílu v bytovém družstvu nebo nabytí účasti v jiné právnické osobě za účelem získání práva užívání bytu nebo rodinného domu,
4. změně stavby podle stavebního zákona nebo jejímu připojení k veřejným sítím,
5. úhradě nákladů spojených se získáním peněžité zápůjčky, úvěru nebo jiné obdobné finanční služby s účelem uvedeným v bodech 1 až 4, nebo
6. splacení úvěru, peněžité zápůjčky nebo jiné obdobné finanční služby poskytnuté k účelům uvedeným v bodech 1 až 6, nebo

c) poskytnutý stavební spořitelnou podle zákona upravujícího stavební spoření.

Podrobím-li tento text na základě hodnotících kritérií výše uvedeného modelu analýze jednotlivých příznaků srozumitelnosti, získám následující hodnoty, viz Tabulka 1.

Tabulka 1 Dimenze srozumitelnosti

Dimenze srozumitelnosti	Hodnoty zkoumaného textu	Optimální hodnoty
Jednoduchost	-	++
Členění – uspořádání	++	++
Délka a hutnost	-	+ až 0
Dynamičnost	--	+ až 0

Zdroj: Vlastní zpracování

Odůvodnění:

Členění – uspořádání (++): přehledná vnější struktura, důsledné vnitřní logické členění.

Jednoduchost (-): velmi složitá stavba vět a řada málo běžných, nevysvětlených a abstraktních výrazů.

Délka a hutnost (-): text je dlouhý, rozvláčný, ovšem koncentrovaný na hlavní téma textu.

Dynamičnost (--): žádná – neosobní, bezvýrazný, suchý text.

Z hodnocení jednotlivých dimenzí tohoto textu vyplývá, že požadavkům na optimálně srozumitelný text odpovídá pouze dimenze členění a uspořádání.

Naopak v dimenzích jednoduchosti a dynamičnosti je nejpatrnější odstup od výše uvedených optim pro srozumitelný text. Obě tyto dimenze jsou však z hlediska možné optimalizace právního textu velmi problematické, což vychází ze specifík lexiky a stylistiky právního jazyka.

Dimenze jednoduchosti se vztahuje k větné stavbě a volbě slov, s požadavkem krátkých jednoduchých vět, přičemž právě právní jazyk se vyznačuje nezvykle dlouhými souvětími, jejichž délka je závislá na typu dokumentu, právní normy v ČR podléhají legislativním pravidlům vlády, která obsahují také požadavky týkající se formy právních předpisů (Legislativní pravidla vlády, 2016).

Také další požadavek této dimenze, její lexikální vlastnosti, je těžko splnitelný z důvodu sepetí právní terminologie s historicko-právním vývojem, což má za následek např. používání archaismů a latinismů a vzájemného „překrývání spisovného jazyka s jazykem právním“ (Knapp, 1978, s. 17-19).

Typickým příkladem v našem textu je právní termín „nemovitá věc“ vycházející z latinského *immobilium* („to, co se nedá přemístit“), jehož význam byl s účinností od 1. ledna 2014 novým občanským zákoníkem (zák. č. 89/2012 Sb.) rozšířen. V této souvislosti dochází k zavedení staré římskoprávní zásady „*superficies solo cedit*“, tj. povrch ustupuje půdě.

Požadavek dynamičnosti, tedy stimulujících „přísad“ textu, kterými probouzí pisatel zájem a chuť ke čtení jako jsou zvolání, přímá řeč, vtipné obraty, citoslovce apod., může být nepřípustný s ohledem ke zvláštnostem stylu právního jazyka, který je charakteristický lexikálními prostředky strohého, neemocionálního jazykového stylu a vyžaduje používání pojmů se zcela jasným významem.

V obecném jazyce se totiž některé pojmy právního jazyka používají s méně určitým významem, někdy také emocionálním obsahem.

Tak například pojem „zápůjčka“ v našem textu vznikl derivací za účelem zúžení původního sémantického významu: půjčka – výpůjčka – zápůjčka.

Dimenze délky a hutnosti souvisí jednak s „informační funkcí právního jazyka, se kterou je spjat požadavek jeho srozumitelnosti, jednak s funkcí jazykového vyjádření, ze které pak vyplývá požadavek jednoznačnosti a přesnosti“ (Holländer, 2006, s. 216).

Je příznačné, že právě tento požadavek právního jazyka se projevil v hodnocení jako sporný. Současný český právní teoretik Pavel Holländer vidí v souvislosti se vzájemným vztahem vlastností vyplývajících z těchto dvou funkcí, přesnosti a srozumitelnosti, tzv. paradox právního jazyka:

„Zvyšování jednoznačnosti, přesnosti právního jazyka a tedy zvyšování stupně jeho exaktnosti, vede k jeho nesrozumitelnosti, ke snížení informační hodnoty práv, a naopak. Je tím založen paradox právního jazyka: Zvyšování přesnosti, exaktnosti, vede k nesrozumitelnosti, a opačně, zvyšování srozumitelnosti vede ke snižování přesnosti. Snižování entropie přesností vede ke zvýšení nesrozumitelnosti.“ (Holländer, 2006, s. 217).

Přitom se tento „paradox právního jazyka“ odráží také v požadavcích na jazykovou stránku při tvorbě právních předpisů České republiky, kdy „... je třeba dbát, aby právní předpis byl koncipován přehledně a formulován jednoznačně, srozumitelně, jazykově a stylisticky bezvadně.“ (Legislativní pravidla vlády, čl. 2 (2)).

Požadavkem jednoznačnosti právní terminologie rozumíme požadavek konstantního používání právních termínů, tedy vyloučení synonymie a naopak, používání určitého názvu vždy ve spojení se stejným pojmem, vyloučení homonymie a polysémie. Tento požadavek ale nebývá vždy uplatňován, někdy právní jazyk synonyma odlišením jejich designátu zachovává, význam víceznačných výrazů může být také odlišen kontextem. Holländer (2006, s. 218) uvádí jako příklad polysémie termín „občan“ ve významu „fyzická osoba“ (zákon č. 83/1990 Sb.) nebo „státní příslušnost“ (zákon č. 247/1995 Sb.).

Kritériem pro srozumitelnost právního jazyka je také jeho „sociální výlučnost“ (Kořenský a kol., 1999, s. 171), protože právní texty slouží zpravidla ke komunikaci mezi předem informovanými partnery, tedy vzdělanými odborníky, kteří již tyto texty znají. Jedná se o proces řízeného výkladu textu, jehož smysl je ovšem odlišný od lingvistického pojetí⁶.

Porozumění právnímu textu ovšem neznamená pouhé porozumění textu jako takového, ale pochopení jeho významu. Porozumění právnímu jazyku je proto spojováno s nutností jeho předporozumění, na jehož základě dojde k porozumění ve smyslu významu, který byl interpretem zamýšlen. Toto předporozumění zahrnuje podle Holländera (2006) znalost přirozeného jazyka, pojmů jednotlivých oblastí práva, znalost pramenů práva, pravidel formulování právních norem, postupů právní interpretace a obecné znalosti a zkušenosti.

Busse charakterizuje tento proces jako vícestupňový, kdy samotné „zákonodárcem schválené znění zákona je předmětem výkladu jenom v jeho nejvyšší rovině,“ (Busse, 1998, s. 1385). Další roviny obsahují již vzniklé interpretace, které se samy stávají předmětem výkladu a definicí. Není tedy ani zdaleka dostačující užít pouze gramatického či logického výkladu samotného relativně stručného znění zákona bez předchozí znalosti. Pro výklad právní normy je především potřeba komplexních znalostí ať už systematiky těchto předpisů nebo judikatury.

⁶ Z pohledu stylistického členění bývá právní jazyk řazen k funkčnímu stylu odbornému nebo administrativnímu. V tomto pojetí není právní jazyk vázán na užítí pouze v rámci jedné profesní skupiny a musí splňovat kritérium srozumitelnosti pro každého, kdo je jeho adresátem.

IV. Závěr

Na problematiku srozumitelnosti textu je možno nahlížet jak z perspektivy textu samotného, tak jeho čtenáře. Předstupněm pro porozumění textu je jeho čitelnost omezená na typografické znaky jako je typ, barva a velikost písma, řádkování, kontrast apod., pro formální srozumitelnost textu jsou relevantní faktory kompozice textu (koheze textu), syntaxe textu (variabilita a složitost větné stavby) a sémantiky (variabilita a složitost lexika).

Srozumitelnost textu je ovlivňována ovšem také faktory spočívajícími na straně recipienta textu, resp. jeho vnitřními předpoklady. Vnímání textu je aktivní mentální proces, při kterém nejde jen o odlišení jednotlivých grafických prvků textu, písmen, slabik, slov, mezer mezi slovy apod., ale také o přiřazení významu. Jedná se o „...komplexní proces, jehož základem je porovnávání percipovaného textu s obsahy předpokladových struktur recipienta“ (Nebeská, 1992, s. 60).

Existuje celá řada studií věnovaná čtenářské gramotnosti a s ní související problematice porozumění textu, z nichž je patrné, že mnoha (nejen) mladým lidem schází základní schopnosti v této oblasti. V posledních letech se daří lépe zachytit nejrizikovější skupiny, kterými jsou mj. sociálně znevýhodnění jedinci a jedinci se specifickými potřebami.

Předpokladem porozumění právnímu textu je požadavek jeho srozumitelnosti. Tento požadavek je ovšem problematický a může vyvolávat někdy nedorozumění, protože stojí v protikladu k požadavku přesnosti a jednoznačnosti právního jazyka. Zvyšování jednoznačnosti a přesnosti právního jazyka totiž často vede k jeho nesrozumitelnosti, a naopak.

Důležitost tohoto atributu odborného textu je patrná také v lingvistice, kde v rámci výzkumu porozumění textu byla vyvinuta řada modelů, pomocí níž lze více či méně určit míru srozumitelnosti textu a na základě těchto hodnot texty případně optimalizovat a tím docílit zvýšení míry jejich srozumitelnosti.

Požadavek srozumitelnosti právního textu přitom není nový, jeho důležitost byla známá už v období panování Marie Terezie, kdy v Rakousku existovala funkce tzv. „buta ember“, kterou vykonával člověk průměrné inteligence a základního vzdělání, jehož úkolem bylo číst návrhy právních textů a tyto poté „svými slovy“ před zvláštní komisí reprodukovat. Uznala-li komise jeho text za nesrozumitelný, vrátila jej k přepracování (Holländer, 2006, s. 216).

Aplikace metodiky psycholingvistického hodnocení na právní texty však naráží na problémy související s charakterem právního textu. Jedná se především o existenci paradoxu právního jazyka spočívajícího v protirečení vzájemného vztahu požadavků právního jazyka na jeho přesnost a srozumitelnost a také o nutnost jeho předporozumění.

Optimalizaci textu v našem případě by tedy z lingvistického hlediska například prospěla transformace složitých vedlejších vět ve věty hlavní, čemuž ovšem odporuje vymezení formy textů v právním jazyce.

Doplnění textu o další dodatkové podnětné informace brání zase vlastnosti právního textu vyplývající z jeho funkcí, především jeho strohý a neemocionální charakter.

Aplikací výše zmíněné metodiky se tedy z optimalizované formy právního textu může vytratit jeho strohost a přesnost, čímž se vlastně potvrdí teze o paradoxu právního jazyka.

S ohledem na pozitivní výsledky výzkumů a studií zaměřených na optimalizaci textu, na pronikání tendencí k optimalizaci právního jazyka anglosaských právních kultur do zemí s kontinentálním právním systémem a na mezinárodně propagovaný princip srozumitelnosti právního jazyka (např. nestátní neziskovou organizací Plain language association international) bude zajímavé sledovat praktické kroky vedoucí k optimalizaci právního jazyka v naší zemi.

Literatura

- Bamberger, R. a Vaněček, F. (1984). *Lesen – Verstehen – Lernen- Schreiben* (1st ed). Wien: Jugend und Volk.
- Biere, B.U. (1989). *Verständlich-machen. Hermeneutische Tradition, historische Praxis, sprachtheoretische Begründung* (1st ed). Tübingen: Niemeyer.
- Busse, D. (2000). Die juristische Fachsprache als Institutionensprache am Beispiel von Gesetzen und ihrer Auslegung. In: Groeben, N, et. al. (ed.). *Ein internationales Handbuch zur Fachsprachenforschung und Terminologiewissenschaft* (2st ed). Berlin/New York: de Gruyter.
- Groeben, N. (1982). *Leserpsychologie: Textverständnis – Textverständlichkeit* (1st ed). Münster: Aschendorff.
- Hladiš, F. (1995). Problematika českého jazyka v právu. In: Žemlička, M. (ed.) *Termina 94* (1st ed). Liberec: Katedra českého jazyka a literatury PFTU.
- Hladiš, F. (1999). Právní jazyk z hlediska současných diskusí o spisovné češtině. *Acta universitatis Palackianae Olomucensis, Facultas iuridica 1*, 51-53.
- Holländer, P. (2006). *Filosofie práva* (1st ed). Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o.
- Jelínek, M. (1996). Styl administrativně-právní. In: Macurová, A., Nebeská, I. (ed) *Jazyk a jeho užívání: sborník k životnímu jubileu prof. O. Uličného* (1st ed). Praha: Desktop publishing FF UK.
- Kahlverkamper, H. (1979). Der Begriff der Fachlichkeit in der Fachsprachen-Linguistik-Tradition, Kritik und Methoden-Ausblick. *Fachsprache. Sonderheft 1*, 53-71.
- Klicpera, CH. a kol. (2013). *Legasthenie. Modelle, Diagnose, Therapie und Förderung* (4st ed). München: Ernst Reinhardt Verlag.
- Knapp, V. (1995). *Teorie práva* (1st ed). Praha: Beck.
- Kořenský, J. (1989). Právní jazyk, právní komunikace a interpretace. *Stát a právo*, 27, 33-39.
- Kořenský, J., Cvrček, F. a Novák, F. (1999). *Juristická a lingvistická analýza právních textů* (1st ed). Praha: Academia.
- Knapp, V. (1978). Právní pojmy a právní terminologie. *Bulletin Ústavu Státní správy* 4, 5-67.
- Knapp, V. (1989). Interpretace v právu. *Stát a právo*, 27, 5-13.
- Langer, I. a kol. (2011). *Sich verständlich ausdrücken* (9st ed). München: Ernst Reinhardt Verlag.
- Legislativní pravidla vlády. *Vláda České republiky*. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/ppov/lrv/dokumenty/legislativni-pravidla-vlady-91209> (5.7.2018).
- Nebeská, I. (1992). *Úvod do psycholingvistiky*. (1st ed). Praha: H&H.

